

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2020

Rudi Rejc

1430 *590 let*

- Škof Nikodem je podelil Železnikom dve svoboščini.

1570 *450 let*

- Spodnjeavstrijska vlada v Gradcu je pooblastila Matija Rottenmaurerja, fužinarja iz Spodnjih Železnikov in loškega meščana, ter Pavla Innauerja, fužinarja iz Hublja pri Vipavi, za preoblikovanje rudarstva na Kranjskem v smislu Ferdinandovega rudarskega reda iz leta 1553.

1590 *430 let*

- Protestantska reformacija je odmevala tudi v Železnikih. A širjenje te vere je bilo tu težje, ker so bili v celi dolini podložniki freisinškega škofa in je tu že vsako približevanje protestantski veroizpovedi loški grajski glavar kaznoval z izgonom. Ne glede na to je več železnikarskih fužinarjev sprejelo novo vero, k čemur je prispevalo tudi dejstvo, da sta se ji priključila celo oba višja rudarska sodnika Tollkopf in Comary. Nižjega rudarskega sodnika Bompa so zaradi nove religije izgnali, fužinar Prezelj pa se je leta poročil na protestantskem obredu. Železnikarski fužinarji, ki so bili hkrati tudi loški meščani, Bobek, Rottenmaurer, Kunstl in Papler so bili vsi pristaši nove vere. Fužinarja M. Warla in R. Slavca so pokopali kot protestanta.

1610 *410 let*

- Informativna listina loškega arhiva z začetka 17. stoletja opisuje odnose rudarskega kraja Železniki do loškega gospodstva v starejših časih, kot sledi: "Naj bo torej znano, da nekdanj, približno 200 let nazaj, avstrijski nadvojvode nad loškim gospodstvom niso imeli nobene druge oblasti (pristojnosti) kot le "Jus advocatie", torej so škofu pripadali vsi davki ter tudi vse drugo, kot je iz urbarija razvidno, in zato je škof užival vso tlako in desetino in vse druge pravice od rudnikov, ki so si sami postavljali sodnika, škof je bil tu kot deželni knez leta 1524 in 1525, pa že prej, loško gospodstvo je poseglo in privedlo mnoge do poslušnosti v deželi. Deželni knez je objavil rudarski red, postavljen je bil tudi višji rudarski sodnik, ki sta ga Kropa in Dovje sprejela, Železnikarji pa so se temu upirali in so se izgovarjali na svoje svoboščine, ki so jih dobili od freisinške škofije, da je glavar njihova gosposka. Seveda je prišlo do spora, a so v loškem gospodstvu kljub temu, po tistem sicer, uvedli višjega rudarskega sodnika, kateremu se niso vedno pokoravali, marveč so Železnikarje imeli za svoje prave podložnike. Železnikarjem so med kmečkim uporom odvzeli njihove svoboščine, ki jih je nekaj let zatem škof milostno ponovno podelil." (Anton Globočnik: Eisnern – Železniki, zgodovinsko-statistični oris v registrah: kronika, str. 79).

1620 *400 let*

- Železnike je prizadel prvi požar, pogori večina stavb.

1630 *390 let*

- Loško gospodstvo je predalo v urejanje sporne zadeve glede patronata nad župnijo Železniki Johanu Pučarju, odvetniku v Ljubljani.
- Loški glavar Wangenrock se je pritožil pri ljubljanskem vicedomu, da je bil pred nekaj dnevi v Železnikih na pregledu gozdov, da bi pregledal, kje naj bi bili številni rovti, o katerih Železnikarji stalno govorijo, a so z njim zelo nevljudno ravnali, da se sodnik Maks Peer ni niti prikazal, njegov sin Adam pa je celo predrzno preklinjal njega in freisinškega škofa. Temu so sledile naslednje ugotovitve in poravnave:
 1. Kovaške dneve morajo fužinarji Železnikov redno dati vpisovati v loške urbarje za vpisnino 8 kr., s čimer so tudi oproščeni 10 oz. 20 % pfenigov prepisa ob zapuščini.
 2. Vsaj tri leta morajo Železnikarji osebno vplačati svojo rudarsko pristojbino.
 3. Železnikarji morajo loškemu gospodstvu priznati deželno sodno pristojnost pri hudodelstvih in prestopnika brez ugovorov privedi v Loko.
 4. Pri določenih listinah, ki jih izda višji rudarski sodnik, mora biti sopodpisnik tudi glavar loškega gospodstva.
 5. Dokler je gosposčinska žitna kaša v Loki odprta, Železnikarji žita ne smejo kupovati drugje, kot tudi ne smejo imeti tedenskih sejmov.
 6. Od nekaterih gozdov morajo Železnikarji plačevati gozdno takso po 7. In 34. členu rudarskega reda. Mejnike v gozdovih je treba obnoviti in odpraviti vse rovtarje.
 7. Na Rastovki in v Češenjskem gozdu se Železnikarji morajo vzdržati kuhanja oglja.
 8. Poravnavo iz leta 1619, ki so jo Železnikarji sklenili z loškim gospodstvom glede lastnega pokopališča in duhovnika, morajo priznati vsi Železnikarji in Plavci se ne smejo izgovarjati, da niso imeli potrebnih pooblastil od srenje za sklenitev poravnave. Predmet poravnave je lastno pokopališče, na pa tudi izločitev iz selške župnije.

1640 *380 let*

- Krajevni rudarski sodnik Jurij Plavec se je pritožil zoper delanje rovtov in požigalništvo.

1670 *350 let*

- Višji rudarski sodnik Erberg se je pritožil zoper loško gospodstvo, da je svojim uradnikom dovolil zaplembo žita fužinarju Hansu Petraču z njegovega vrta, ki ga je kupil v Loki na Trgu sv. Jurija pri Simonu Kacjanu in ga potem na sv. Marka dan doma sušil.
- Razsodba dvorne komore, po kateri blejsko gospodstvo od oglja, ki ga železnikarski fužinarji odvažajo z njihovega ozemlja, ni upravičeno jemati pristojbine.

1680 *340 let*

- Ukaz višjega rudarskega sodnika Erberga fužinarjem v Železnikih, naj zaradi epidemije kuge odpovedo vse pustne norčije, da bi čim prej umirili božji srd.

1700 *320 let*

- Razsodba deželnega glavarja, po kateri smejo Železnikarji kupovati žito kjer koli in ga pripeljati domov tudi takrat, ko je kašča v Loki odprta.

1730 *290 let*

- Do leta 1733 so gradili cerkev sv. Frančiška na Logu, kjer je prej stala mala kapela. Po tradiciji so skale gradnike, še posebno tiste za obok, dobili iz kamnoloma v Zgornjih Železnikih, za prevoz in nošnjo pa je skrbela cela srenja. Po izročilu so celo otroci nosili polne koše kamnov, kar pa se ne zdi tako neverjetno, saj je ta vrsta kamnja zelo lahka, zaradi česar ga imenujejo tudi lohnik.

1780 *220 let*

- Rojen Luka Levičnik, Železniki. Skupaj z bratom Gregorjem sta se s pridnostjo in poštenostjo povzpela od žebjarjev do večjih trgovcev z železnino, zlasti z žebli, in postala fužinarja. Potovala sta, posebno Luka, večinoma peš v Trst, na Reko in najmanj enkrat na leto peš ali po Savi na Hrvaško, v Slavonijo, Banat in celo v Bosno. V draginskih letih 1816 in 1817 sta bila velika dobrotnika Železnikov in okolice, ker sta skrbela, da so ljudje imeli delo, in zamenjavala železnikarske izdelke za žito. Luka je zaposloval od 16 do 40 oseb.

1810 *210 let*

- Rojen Jernej Zupanec, Martinj Vrh. Na Dunaju je študiral pravosodje in tam opravil notarski izpit. Leta 1872 je postal predsednik notarske zbornice. Na njegove stroške so sezidali cerkev pri Sv. Lenartu.

1820 *200 let*

- Umrli Anton Pflieger, Dunaj, rojen leta 1746 v Železnikih, dr. prava. Častivredni pravnik si je tako s širokim poznavanjem prava in zakonov kot s svojo pravičnostjo pridobil veliko zaupanje cesarja Franca. Vitez plemeniti Wartenau, c.-kr. državni konferenčni svetnik na Dunaju in kancler ordena zlatega runa. Leta 1809 je sodeloval pri reviziji državnega zakonika. Pisal je natančno ter v mnogih poslih upošteval red, ki ga ni bilo mogoče preseči.

- Leta 1805 postane dvorni svetnik, 1806 je bil s strani cesarja Franca povzdignjen v viteza, prejel pa je tudi visoko funkcijo reda kanclerja zlatega runa.

1840 *180 let*

- Namesto lesenega mostu čez Soro so ob začetku Železnikov (Pri Boštinu, Pri Škovincu, Pod Gri-vo) zgradili kamniti obokan most in zanj porabili 800 goldinarjev.
- Rojen Matej Lotrič, Železniki. Pesnik, duhovnik, urednik lista Lipa. Njegove pesmi so izšle po njegovi zgodnji smrti v zborniku Zlati vek.

1850 *170 let*

- Tega leta je bil s poravnavo končan dolgoletni proces med železnikarskimi fužinarji in blejskim gospodstvom glede jelovških gozdov.
- Umrli Jožef Dagarin, rojen leta 1785 v Železnikih. Bil je profesor moralne teologije na teološki fakulteti, na filozofski fakulteti pa profesor verske znanosti. Bil je Prešernov učitelj na liceju v Ljubljani in z njim se je zadnjič srečal tudi tik pred pesnikovo smrtjo v Kranju. Tu je deloval kot župnik, dekan in šolski nadzornik. Po Prešernovi smrti je prevzel njegovo rokopisno ostalino in knjige ter jih izročil Janezu Bleiweisu.
- Rojen Anton Sušnik, Železniki, zavarovalni uradnik in tiskarski korektor v Bambergovi tiskarni, prevajalec češkega, ruskega in francoskega slovstva. Za dramsko društvo je priredil več iger.

1860 *160 let*

- Rojen Janez Pfajfar, Češnjica, kot duhovnik je služboval po več slovenskih krajih. Leta 1810 so ga Francozi postavili za ravnatelja prve državne gimnazije v Kranju. Leta 1948 je postal v Kranju župnik, dekan in šolski nadzornik.
- Umrli je Jože Bevk, Podkum, rojen leta 1811 v Davči. Bil je sadjar, pisal je o plevah in Kolomonovem žegnu. Objavljal je v Novicah.
- Umrli je Luka Levičnik, Železniki, rojen leta 1780 v Železnikih. Glej leto 1780.

1870 *150 let*

- Po prihodu železnice na Trato pri Škofji Loki in po propadanju fužin se je v dolini zelo razvilo furmanstvo. Nastale so večje možnosti prodaje lesa in veleposestniki so se usmerili v sečnjo lesa. Ni se prevažal samo les, ampak tudi lubje smrek, ki je bilo zelo cenjeno za izdelavo tanina, ki služi za potrebe usnjarske obrti in kemijske industrije.

1880 *140 let*

- Rojen Rudolf Andrejka, Ljubljana. Na Dunaju je obiskoval akademsko gimnazijo in doštudiral pravo. Postal je doktor prava, okrajni glavar v Celju in Ljubljani, profesor na pravni fakulteti v Ljubljani. Deloval je v podružnici Slovenskega planinskega društva za Selško dolino in bil duša akcije za postavitve Krekove koč na Ratitovcu. Aktiven je bil v Muzejskem društvu za Slovenijo in mu tudi predsedoval. Napisal je 22 knjig in 152 razprav z najrazličnejših področij. Veliko jih je namenil Selški dolini, saj mu je bila drugi dom.

- Rojen Luka Klopčič, Železniki, slovenski rimskokatoliški duhovnik. Po končani gimnaziji in bogoslovju v Ljubljani se je izselil v ZDA, kjer je leta 1903 v St. Paulu (Minnesota) vstopil v St. Paul Seminary in bil leta 1904 posvečen v duhovnika. Istega leta je bil imenovan za župnika v Calumetu (Michigan), kjer je zgradil slovensko cerkev sv. Jožefa.
- Rojen Josip Primožič, Železniki, učitelj v Sorici, nadučitelj v Železnikih. Veljal je za strogega, a pravičnega. Leta 1931 je napisal del zgodovine Železnikov za knjigo: Gorenjska, letoviška, industrijska, trgovska, obrtna, ki jo je izdal in založil Progres Novo mesto, Zavod za pospeševanje mednarodnih trgovskih zvez, leta 1931.

1890 *130 let*

- Rojena dr. Valerija Strnad, Ljubljana. Njen rod izvira iz Češke, osnovno in srednjo solo je dokončala v Ljubljani, vpisala se je na dunajsko medicinsko fakulteto, diplomirala pa na znameniti Karlovi univerzi v Pragi. V vseh letih študija so bile na fakulteto vpisane le tri ženske. Prakso je opravljala v praški bolnici, staž pa na porodniškem oddelku bolnice v čeških Budjevicah. Leta 1921 se je prijavila na razpis za službo v Železnikih, kjer je službovala do leta 1954, ko je odšla v pokoj. Leta 1999 so ji prebivalci Selške doline postavili spominsko obeležje na Zdravstvenem domu v Železnikih.

1900 *120 let*

- Tega leta se je pričel pouk na Bukovici.
- Rojen Gabrijel Markelj, Sv. Križ. Bil je etnolog, krojač, izdelovalec narodnih noš in lovskih oblek.
- Rojen Karel Levičnik, Železniki. Bil je generalpodpolkovnik, med prvo svetovno vojno je dokončal pomorsko vojaško akademijo avstro-ogrske mornarice v Boki Kotorski, tam je ostal do kapitulacije Jugoslavije. Med drugo svetovno vojno je na Visu ustanovil artilerijsko šolo. Bil je ljudski poslanec prvega sklica skupščine Socialistične republike Slovenije.

1910 *110 let*

- Ustanovljena je bila Sodarska zadruga Železniki, r. z. z. o. z. Po drugi svetovni vojni se je združila s Sodarsko zadrugo Češnjica in se organizirala v Lesno predelovalno zadrugo za Selško dolino. Ime podjetja se je potem zamenjalo še trikrat, ob prehodu v samoupravljanje pa je dobilo naziv Medzadružno lesnoindustrijsko podjetje Češnjica, ki je sode izdelovalo še do leta 1963, ko je povpraševanje po sodih za embalažo zamrlo.
- Ustanovljena je bila Demšarjeva usnjarna na Češnjici. Kasneje so na Kovniku dodali se terilnico in skladišče za smrekovo lubje, odvečno čreslovino pa so tudi prodajali. Opuščali so ročno delo in uvajali strojno. Usnjarna je delovala do leta 1944.
- Umrli Franc Boncelj, Železniki, rojen leta 1846 v Železnikih. Kot mlad duhovnik je služboval v Sorici, krstil Ivana Groharja in ga kasneje oskrboval s hrano in ga imel na stanovanju. Upokojen je bil kot župnik v Dražgošah. Bil je spoštovan in priljubljen predvsem zaradi radodarnosti.
- Rojen Ivan Štalec, Dolenja vas. Obiskoval je klasično gimnazijo v Kranju, študiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani in leta 1934 diplomiral iz fizike in matematike. Zaposlen je bil na gimnaziji v Murski Soboti, v Ljubljani, v Trbovljah in ponovno v Ljubljani. Kasneje je bil predavatelj metodike fizike na Pedagoški akademiji in predavatelj metodike fizike in matematike na ljubljanski univerzi. Bil je pisec in recenzent velikega števila učbenikov. Za svoje delo je prejel tudi več priznanj in odlikovanj, med drugim je bil častni član DMFA. Bil je tudi član Proforskega ceha v Škofji Loki.

- Umrli Tomaž Potočnik, Breznica, rojen leta 1855 v Železnikih. Bil je župnik na Breznici, pri njem so se zbirali dr. Ivan Tavčar, dr. Ivan Hribar, člani Slovenske matice in njegov sosed iz Železnikov, Anton Koblar. Zaradi druženja z liberalci mu je dvakrat grozila premestitev iz Gorenjske, pa je vseeno tam ostal do smrti. Bil je mecen dijakov Janka Mlakarja, Janeza Jalna in Frana Saleškega Finžgarja.
- Rojen Alojz Šmid, Selca. Bil je organist in zborovodja v letih od 1930. do 1990. Vodil je cerkveni mešani pevski zbor župnije Selca, dekliški zbor, tamburaški orkester, Mešani pevski zbor MLIP Češnjica, Moški pevski zbor DPD Svoboda, Mešani pevski zbor KUD Janez Luznar Selca, Moški pevski zbor Niko, pomagal je tudi članom Selške pihalne godbe. Komponiral je tudi več kot 50 lastnih skladb, besedila je pisala Olga Šmid.
- Rojena Olga Šmid, Selca. Z Alojzom Šmidom sta bila prijatelja in sošolca, kasneje pa je postala njegova žena. Bila je učiteljica na Bukovici in v Selcih, vodila je kulturni utrip na šoli in v Selcih, folklorno skupino, kuharske tečaje, režirala je igre na amaterskem selškem odru. Leta 1973 je ob tisočletnici Selc napisala publikacijo Selca nekoč, sodelovala je pri večini praznovanj in prireditvah v Selcih.
- Rojen Matevž Šmid, Dražgoše. Bil je član Sokola in režiser ljubiteljskega gledališča, končal je strojni odsek tehnične šole v Ljubljani, vpoklican je bil na sluzenje vojaškega roka, ki ga je končal kot artilerijski podporočnik. Leta 1938 se je zaposlil v letalski delavnici v Kraljevu, po vojni pa v zadrugi kovinarjev Niko. V letih od 1946. do 1975. je organiziral, igral in režiral preko 200 predstav in proslav, po svoji evidenci je opravil natanko 16.785 prostovoljnih ur.

1920 *100 let*

- Ustanovljena čipkarska zadruga, ki je delovala samo dve leti. Vmes so čipke odkupovali zasebni trgovci. Druga je bila ustanovljena leta 1946 in je uspešno delovala do leta 1965. Prav v obdobju obeh čipkarskih zadrug je ta dejavnost v Železnikih doživela velik razcvet.
- Rojen Matevž Jenšterle, Zgornja Sorica, mizar in slikopleskar. Leta 1959 je prevzel vodenje podjetja Skupnost, ki se preimenuje v Dom oprema, in postane njen direktor do leta 1979, ko se zaposli v Alplesu. Sodeloval je v raznih društvih in krajevni skupnosti. V prostem času je tudi slikal in se leta 1980 priključil skupini Iskra, ki je delovala pod vodstvom Janeza Hafnerja. Sodeloval je na ex temporih in razstavah po Sloveniji in v tujini ter prejel tudi nekaj nagrad. Najraje je uporabljal realističen način slikarstva v tehnikah olje, tempera, akvarel in pastel.

1940 *80 let*

- Rojen Anton Sedej, Železniki. Dolgoletni tajnik Turističnega društva Železniki, eden začetnikov Čipkarskih dni, dolgoletni član Prostovoljnega gasilskega društva Železniki, njegov tajnik in hišnik, prvi predsednik Počitniške skupnosti za Selško dolino, ki je upravljala počitniški dom v Portorožu, član uredniškega odbora Železnih niti, član Muzejskega društva Železniki, novinar in raziskovalec, član uredništva Ratitovških obzorij in član skupine Jasličarji Slovenije. Njegov arhiv je neprecenljiva vrednost za kasnejše rodove in naš muzej.

1950 *70 let*

- Ponovno je oživel Planinsko društvo za Selško dolino, svoj pristop je potrdilo 106 članov. Že na ustanovni seji so sprejeli sklep, da je treba storiti vse, da se ponovno postavi koča na Ratitovcu.
- Ustanovljeno je Strelsko društvo Železniki. Leto pred tem naj bi že obstajala Strelska družina Ratitovec Železniki. Danes Strelsko društvo Lotrič Železniki.
- Rojen Janez Hafner, Trnje pri Škofji loki. Po končani grafični smeri na Srednji šoli za oblikovanje je študiral na Akademiji za likovno umetnost in diplomiral iz slikarstva pri prof. Janezu Berniku. Študij je nadaljeval na specialki in magistriral pri prof. Mešku Kiarju. Imel je več razstav doma in v tujini. Ustvarjal je v tehniki akril na platno in oglje. Sedemkrat je bil nagrajen. Poučeval je likovni pouk na Osnovni šoli Železniki od leta 1975 do smrti leta 2012.

1970 *50 let*

- V šolskem letu 1970/71 so na OŠ Železniki pričeli izdajati glasilo Naše poti. Sestavili so uredniški odbor: urednica Irena Prevc, tehnična urednica Ivanka Eržen, pionirska organizacija Breda Bešter, foto krožek Marko Černivec, likovni krožek Jože Čufar, taborniki Janez Markelj in literarni krožek Jožica Rant. Mentorja sta bila Martina Sedej, učiteljica slovenščine, in Franc Berčič Berko, učitelj likovnega pouka. Prva številka je izšla januarja 1971.
- V istem šolskem letu 1970/71 je začela z delovanjem tudi otroška folklorna skupina OŠ Železniki. Ustanovila jo je učiteljica razrednega pouka Ana Bogataj.
- Umrli Gojmir Anton Kos, Ljubljana, rojen leta 1896 v Gorici. Bil je sin zgodovinarja Franca Kosa, najpomembnejši figurativni slikar, redni član SAZU, profesor na Likovni akademiji v Ljubljani, prejemnik Prešernove nagrade leta 1947 in 1950. Bil je dokumentarni fotograf Selške doline in Škofje loke.

1980 *40 let*

- Ustanovljena je alpinistična sekcija PD Železniki. Vodil jo je Miha Prevc, kot mentorji so sodelovali znani kranjski alpinisti Nejc Zaplotnik, Peter Markič in Andrej Štremfelj.

1990 *30 let*

- Umrli Marko Šmid, pater Klemen, Ljubljana, rojen leta 1909 v Železnikih. Bil je prior samostana na Brezjah. Franciškanom se je pridružil leta 1925. Obiskoval je klasično gimnazijo v Mariboru, bogoslovje v Ljubljani, novomašnik je bil leta 1932. Leta 1945 je prvič prišel na Brezje, kjer je pomagal župniku Francu Bleiweisu. Od leta 1953 do leta 1962 je bil župnik v Šiški, v Plečnikovi cerkvi sv. Frančiška. Z mojstrom Plečnikom sta jo s skupnimi močmi opremljala. Od leta 1962 je bil gvardijan na Brezjah.
- Umrli Gabrijel Stupica, Ljubljana, rojen leta 1913 v Dražgošah. Obiskoval je realko v Ljubljani, diplomiral na likovni akademiji v Zagrebu, od leta 1946 je bil profesor na likovni akademiji v Ljubljani. Bil je slikar in pionir moderne umetnosti (risbe, gvaši, akvareli, grafike, scenografija), član Grupe 69, prejemnik Prešernove nagrade leta 1948, 1950 in 1957 ter leta 1981 za življenjsko delo.
- Umrli Jože Veber, Selca, rojen leta 1913 na Jesenovcu. Bil je etnolog, izdelovalec narodnih noš in lovskih oblek.
- Odlok o razglasitvi starega dela Železnikov za urbanistični in kulturni spomenik v Republiki Sloveniji. Staro mestno jedro Železnikov predstavlja v prostorskem, urbanističnem, zgodovinsko pričevalnem in arhitektonskem pogledu izjemen dosežek, zato je bil razglašen za urbanistični in kulturnozgodovinski spomenik.

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki.

Zborniki Železne niti in Loški razgledi.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: Muzejsko društvo Škofja Loka, pododbor Železniki, 1973.

Anton Globočnik: *Eisern – Železniki*, zgodovinsko-statistični oris v registrah: kronika. Prev. Jože Dolenc, France Baraga.

Dražgoše: Pan, 1999.

Po ljudeh gor, po ljudeh dol. Miha Naglič, Gorenjski glas, 2000.

Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*. Radovljica: Didakta, 2007.

Občina Železniki: Častni občani, občinski nagrajenci.

Slovenski biografski leksikon.

Leksikon Gorenjci.

Železni kruh. Ur. Miha Naglič. Železniki: Domel holding, d. d., 2016.

100 let Planinskega društva za Selško dolino Železniki, ur. Rado Goljevšček, 2007.

Ustno izročilo.